

A-9811

M. Aitsam

Tähtsamad kodumaa arstirohutaimed

Nende korjamine müügi tarbeks

„Mõtte“ kirjastus, Tallinnas

1916

PEALADU
RAHVAÜLIKOO
TALLINNA

Tähtsamad kodumaa arstirohutaimed.

M. Uitsam.

Noorem põli tunneb meil kodumaa taimestikku wähe, weel wähem kui wanema aja inimesed. Wanemal ajal tunti ometi nimepidi pea iga taimet, mis põllul ja niidul, metsas ja soos kaswas. Sagedaste ei lepitud mitte üksnes nimega, waid teati ka, mis sugune mõju lihel ehk teisel taimel oli. Niisuguseid taimi tarwitati arstirohtudeks. Neid korjati, kuiwatati ja keedeti. Et rohule salapärasemat laadi ja haigese usku anda, walmistati rohtusid mõnejuguste kommetega, ja niisama oli ka rohu tarwitamine kommetega ühendatud. Teadust ühendati usuga.

Siljem asutati maale aptekisid, kust rohud walmistehkult on saada; edeneb haridus tõrjus ebausku ifka enam eest ära; nooremad inimesed ei teinud taimedega tegemist; nii kadus arstirohutaimede tundmine ühes nende tarwitamisega. Leidub weel üfikuid wanaeitesid, kes muistse põlwe pärandust alal hoida katsuwad ja abitarwitajaid arstiwad, enam küll ebausku kommetega kui rohu terwendawa mõjuga.

Wanarahwa tarkus taimedest põhjenes omast kohast teaduslifel alusel. Suur osa aptekides tarwitatawaid arstirohtusid walmistatakse keemialifel teel taimedest. Taimelehti, warsti, õisi, marju ja juuri tarwitatakse sagedaste ka lihtsalt kuiwatud olekus. Igas maanurgas leidub metsikult kaswawaid taimi, millest rohtusid walmistatakse. Mitmeid nendest rohtudest on hakatud kultiveerima, see on põllul ja peenral kaswatama, kus nad palju suuremat saaki annawad. Tähendab, arstirohutaimede kaswatamine on majandusliflele alusele wiidud, kus kaswataja temast majapidamises teatud sissetulekut saab.

Kui me aptekide ja rohupoodide äriraamatutesse pilgu heidame, siis näeme, et nad oma kauba peajasjalikult wäljamaalt telliwad. Wäljamaal, iseäranis aga Saksamaal, on arstirohutaimede kaswatamine iseseiswaks põllumajanduse haruks kujunemas. Seal leiduda majapidamisi, kus peajasjalikult niisuguseid taimi kaswatataksegi. Kaswatajatel on juba teatud kogumus, kuidas nendega ümber käia ja neid turule saata. Kui nad otsjaga siia jõuawad, siis maksame nende eest juba mitmekordse hinna. Rugu on aga seda enam tähelepanemise wäärt, et just meie oma kodu needsamad rohud kaswawad, aga meie ei osta neid korjata ega kaswatada; lihtsalt, meie ei tunne neid mitte.

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

Praegune ilmasõda, mille mõjul kaubandusline läbikäimine teiste riikidega taastatud, mõnedega koguni lõpetatud, on meie tähelepanemist nii mitme asja peale juhtinud, mis senini kahe silma wahel oli jäänud. Iseäranis tõrkawad need asjad filma, mis senini teistelt olime harjunud saama. Nüüd katsutakse teesid leida, kuidas soowitawaid tarbeaineid ise wõiksime walmistada, peaaesjalikult neid, millel selleks eeltingimised ei puudu. See sünnib küll enam majanduslifel kui poliitikalifel alusel; sel kombel jääwad sajad tuhanded rublad oma riiki ja loome uusi tööalasiid juure.

Uheks niisuguseks tööharuks on põllutööministerium arstirohutaimeide kaswatamise tunnistanud. Mitmed rohud, mis senini peaaesjalikult Saksamaalt saime, on palju kallimaks läinud ja nende saamine rassemaks. Esialgsete teadete järele leiduda aga meie riigis palju neid taimi, millest neid rohtusiid walmistatakse, mida mujalt oleme tellinud.

Ulugi, et meie kodumaa kauniste põhja pool, on ta arstirohutaimeide poolest rikas. Neid kaswab siin hulgani metsikus olekus. Teisi tuleks aga kaswatuse teel rohendada, aga ka täieste uusi kaswatada, nagu anis, fenshel j.t. Mitte kõike taimet ei ole arstirohuks waja, waid ühel öied, teisel lehed, kolmandal juured, neljandal koor. Seega on korjamise aeg ka mitmesugune. Peardõhku tuleb headuse ja ka puhtuse peale panna; selleläbi saame kauba eest paremat hinda. Ohtjateks oleks kõigepealt kodumaa aptekid, rohu kauplused, siis Petrogradi kaubaturg. Suuremal hulgal wõiksime ühifelt kaupa ka juba wäljamaale saata.

Kõiki tarwitatawaid taimi ei jõua siinkohal üles lugeda ega kirjeldada. Teiseks käiks nende tundmaõppimine ja korjamine inimesele, kel sellekohast eriharidust ei ole, üle jõu. Sellepärast nimetame tähtsamaid ja ühtlasi ka kõigile tuttawamad taimi, mida igaüks wõib korjata. Neid taimi leidub ka kõige sagedamine igalpool kaswamas.

Arnika. (*Arnica montana*. Arnika. Арника.) On mitmeaastane taim, kaswab Poola-, Leedu- ja Baltimaal. Armastab kõrget metsamaad. Ditseb juunis ja juulis; tarwitatakse õisi, mida aga ennemalt ära tuleb puhastada, sest et õitel usfid sees on. Kuivatatakse peale korjamist wilus kohas tuule käes. Peale seda kastis ehk kotis kuivas kohas hoida. Metsikult kaswawat arnikat peetakse paremaks. Ta on kõigepealt rahwarohi, arstid teda just palju ei kirjuta. Die puud maffis 1914. a. sügisel (nüüd on kõik hinnad kõrgemad) 12 rbl 30 kop.

Baldrian ehk ülekäijarohi. (*Valeriana officinalis*. Baldrian. Маунъ.) Kaswab kogu Europas, armastab niiskeid maakohte. Tarwitatakse juuri. Tal on lühikese paksu juure külles

Hulk peeneid juuri. Paks ja peened juured korjatakse, kuna üsna peened ära visatakse. Edeneb juurikate laudu; teisel aastal on juur tarvitamiseks kõlbulik. Septembri lõpul ja oktoobri algul kaevatakse ta maa seest üles, kuivatatakse hoolega ära, raputatakse kuiwanud muld juurte küllest maha ja pannakse siis kindla koti ehk kasti sisse, et nad ära ei hingaks. Juuri piab kasvide eest hoidma, kes selle peale väga maiad on. Baldriani tuntakse paljude rahvanimedega all. Juure puud maksis 1914. a. sügisel 14 rbl 25 kop.

Entsiani taim ehk isujuur. (*Gentiana lutea*. Bitterwurz, der gelbe Enzian.) Kaswab meie maal väiksel armul ja ei tasu sellepärast korjamist ära. Korjatakse juuri. Puudahind 6 rbl 50 kop.

Smikas, kopsutõberohi. (*Pulmonaria officinalis*. Lungenkraut.) Tarvitatakse lehti, mida aprillikuul tuleb korjata.

Sooksjarohi. (*Ononis spinosa*. Die dornige Heuhochel, Hauhechel.) Korjatakse lehti kewadel, juuri aga sügisel.

Kalmusejuur. (*Acorus Calamus*. Der gemeine Kalmus. Мята кудрявая.) Kaswab wee ääres, tiikides jne. On wängeste haisev taim. Litseb juunis ja juulis. Edeneb jõudsaste juurikate läbi ja on sellepärast kerge kasvatada. Kaswab ka madalas wees. Tarvitatakse juuri, mis termelt ehk katkildigatult ära kuivatatakse. Kui juured ära koorida, saab kallimat hinda. Kalmuseõli tarvitatakse lihtõrde tegemise juures, juurikaid antakse loomadele rohuks. Puuda hind 2 rbl 80 kop.

Karu- ehk jahumari, ka liisikas. (*Arctostaphylos uva ursi*. Bärentraube. Толокнянка.) Kaswab põhjapoolsetes maades liivastel küngastel, lehed wäante külles ja peaaegu pohlalehtede sarnased, kuna marjad jahused on. Tarvitatakse lehti, mida taime õitsemise ajal maikuuks korjatakse. Puuda hind 3 rbl 30 kop.

Koirohi. (*Artemisia absinthium*. Wermuth. Полюнь.) Kaswab igalpool Europas, wäljaarwatud Greekamaa, teeärdel, küngastel ja põldudel. Tarvitatakse lehelatwu ühes õitega. Korjatakse õitsemiseajal juulis ja augustis. Puuda hind oli 3 rbl 60 kop., sest et ta kerge korjata on. Rahwas tarvitab teda peaaesjalikult foide ärahoidmiseks.

Kumel, kamelitee. (*Matricaria chamomilla*. Kamille. Ромашка.) Tarvitatakse dienuppusid, mis peale korjamist wilus kohas tuule käes ära kuivatatakse. Peale kuivatamist hoitakse kasti ehk koti sees kuivas kohas alal, näit. pööningul (nagu arnikas). Kõik taimed tulewad kuiva ilmaga korjata. Kumel lepib lahja maaga, nii et wiljakandmata põlluserwad kumelile kohased on. Seeme külwatasse liiwaga segatult äkke alla. Teisel aastal saab juba õisi. Kääga ärakorjatult saawad õied puhtamad. Kumel annab kuivatatult 22%.

saagist. Hind oli 1914. aasta sügisel Petrogradi turul I sorti Saksamaa kumeli puudast 35 rbl, Venemaa oma 32 rbl. Meiemaa kumelid on paremad kui Saksamaa II sort, mis juba mitu aastat turult otsas on. Nowgorodi kubermangust tuuakse palju lõhnawat kumelit sisse. Kumelil on sugukaimusid, aga kui kumeli dienupp lahtilõigatult seesi õenes on, siis on ta eht kumel.

Kuuse- ehk karukellad. (*Lycopodium clavatum*. Der Bärlapp, Kolbenmoos. Плаунъ.) Metsikus olekus kasvab meil küll, aga aptekid ei tarwita teda. Kultiveeritud taime peetakse paremaks.

Küümel, kõõmel. (*Carum carvi*. Die Kümmelpflanze. Тминъ обыкновенный.) Jgalpool tuntud taim. Kaswab istutatult wäga hästi ja annab kena sisetulekut. Tarwitatakse liivõrde tegemiseks, saiade ja leibade sees ja mitmes muus toidus maitseainena. Kaswatades tuleb ritta külwata, jalga poolteist ria wahet ja pool jalga iga taime wahet. Taim hakkab juba teisel aastal wilja kandma. Tiinumaa peale kulub 15 naela seemet, annab aga 80—140 puuda saaki. Puuda hind 4 rbl 75 kop.

Maikelluke ehk piibeleht. (*Convallaria majalis*. Gem. Maiglöcken. Ландышъ майскій.) Hästi lõhnaw rohi, kasvab metsas harilikult põesaste all. Tarwitatakse wärskelt õisi ühes wartega tinkturide tegemiseks. Aptekidesse kuivatamata olekus milia.

Drashein ehk siawäät. (*Triticum repens*. Die Quecke, der Queckwaizen.) Tarwitatakse juuri, mida fewadel ehk sügisel üles tuleb kaewata.

Piparmünt ehk wehwerments. (*Mentha piperita*. Pfeffer-Minze. Мята.) Korjatakse lehti enne õitsemist. Tarwitatakse teeks.

Põldhumal ehk maasapp. (*Erythraea centaurium*. Der rote Aurin, das Tausendgüldenkraut.) Tarwitatakse terwet taime õitsemise ajal.

Kandrohi. (*Achillea millefolium*. Die Schafgarbe. Тысячелистникъ обыкновенный.) Kaswab tee äärtel. Tarwitatakse õisi ühes wartega. Puuda hind 5—6 rubla. Tarwitatakse rinnahaiguste ja higistamise wastu.

Ristikõõmled, ussirohi. (*Foeniculum officinale*. Der gebräuchliche Fenchel. Феншель.) Kaswawad peenral nagu külmilidgi. Korjatakse lehti enne õitsemist.

Sõnajalg. (*Aspidium Filix mas*. Männliche Schildfarn. Мужской щитникъ.) Kaswab nõmmemaadel metsa all. Laialt tuntud taim. Tarwitatakse offendamaajamiseks, ta paelussi wasta. Meie maal kasvawat sõnajalga ei peeta heaks. Wolmari linna

ümbruses kasvavad sõnajalga peetakse üle ilma kuulsaks. Tarvitatakse juurt, mida peale ülesvõtmist ära kuivatatakse.

Tedremadarad. (*Potentilla tormentilla*. Лапчатка узикъ.) Tarvitatakse juuri. Riiud on see tarvitus väikeseks jäänud, sest et teised paremad ained asemele on tulnud. Puuda hind 9 rbl 60 kop.

Uba leht. (*Menyanthes trifoliata*. Fieberklee, Bitterklee. Трифоль.) Üle Euroopa tuntud mitmeaastane taim. Kaswab igalpool soomaades, jõe ja järve kallastel. Korjatakse lehti enne õitsemist mai- ja juunikuus. Kuivatatakse nagu teisi taimi vilus, kuid võimalikult ruttu. Puuda hind 4 rbl 90 kop. On kerge korjata.

Warsakabi. (*Tussilago farfara*. Gemeine Huslattich, Bergletschen. Желтоголовникъ.) Kaswab wete ääres, ojadõhjades ja kraawiserwasel. Lehti tarvitatakse teeks. Ei ole kallis.

Wõilill. (*Taraxacum officinale*. Butterblume, Rühblume, Löwenzahn. Одуванчикъ.) Juurifaid tarvitatakse ekstraktide tegemiseks. Lehe puud 8 rbl 20 kop.

Meie maal kasvavad veel mitmed marjad, mida kuivatatud olekus hea hinna eest ära võib müüa ja ka koduses majapidamises tarvitada. Nimelt külmetamise vastu tehakse tarvitada kui ka lihtsalt Hiina thee asemel, sest et marjades äritaw aine puudub, selle eest aga kosutaw ja maiteline on.

Marjadest on kõige tähtsamad:

Jõhvikad. (*Oxycoccus palustris*. Kransbeere. Клюква.)

Kadakamarjad. (*Juniperus communis*. Wachholder. Можжевельникъ.) Korjata natuke enne walmisfaamist. 2 rbl puud.

Maasikad. (*Fragaria vesca*. Erdbeere. Земляника.) Korjata natuke enne walmisfaamist. Puuda hind oli 1914. a. sügisel 32 rubla ümber.

Mustikad. (*Vaccinium myrtillus*. Heidelbeere. Черника.) Korjata niisama. 9 rbl 50 kop. puud.

Pohlalad. (*Arbutus uva ursi*. Strickbeere. Брусника.)

Waarmarjad. (*Rubus idaeus*. Himbeere. Малина.) Natuke enne walmisfaamist korjata. Seltsid ei tee wahet. Puuda hind (1914) 32 rbl.

Ka mõnedest puudest võime hinnalisi õisi saada. — Esmisel kohal on niine ehk pärnapuu (*Tilia parvifolia*. Die Linde. Липа) õied. Korjatakse väikesed lehed ja õied segamine ja kuivatatakse nagu kõiki teisi taimi. Hea rohi kõha ja külmetamise vastu, ka rinnahaigetele.

Roortest m ä n n a kasvudest (*Pinus silvestris*. Fichte. Сосна) walmistatakse jookswaõli ja tarvitatakse ka rinnahaiguste vastu.

Rööred männafaswud õhukindlas nõus kuiwatada, et lõhn ära ei auraks. Naela hind 45 kop. Olastest valmistatakse ka ekstrakti.

Tarwitatakse p a a k s p u u, p a a t s a p u u, õhu- ehk kitsespaats (Rhamnus frangula. Wegebörn, Brechfaulbaum, Bulberbaum, Stinkbaum. Крушина, жимолость) koort ja ka marju. Koort korjatatakse suwealgul, marju peale walmisfaamist.

Siis on weel t a m m e (Quercus pedunculata. Eiche. Дубъ) köored tarwitataw kraam, aga tammesid on meil muidugi wähe, sellepärast ei ole nendega palju ära teha.

Otsitaw rohi on ka rukkiseen, mida tungaltera (Secale cornutum. Mutterkorn, Kornbrand. Спорынья) nime all igalpool tuntakse. Kaswab rukkipeades. Korjata ja kuiwatada; saame ka rukkivilja tuulamisel kätte. Ostawad teda kodumaa aptekid heameelega. Puuda hind 35 rubla.

Rohuteadlased soowitawad weel uut taimet a n i i s i (Pimpinella anisem. Bibernelle. Анисъ) kaswatama hakkata. Meie kodumaal teda ei tunta, aga Keis-Wenemaal kaswatatakse kaunis rohkestes. Ja et ta paraja wäljaanniga on, siis tasub ta oma kaswatuse auga ära. On kõõmle sarnane taim ja harida tuleb niisamate. Et taim õrn on, siis piab korjamist teatud ettewaatuslega toimetama, et taim mullapinnas rifutud ei saaks. Tiinumaa peale kulub 35 naela seemet ära, kuna saak maa headuse järele kujuneb, 50—100 puuda. Puuda hind 5 rbl 60 kop. Wenemaal kaswawat aniisi peetakse kõige paremaks. Seeme walmib kesaugustis, kui seeme pruuniks ja taimewars kollaseks muutub.

Lõpuks weel juhatus, kuidas kõige õlpsam on, peale õhu käes kuiwatamise marju teistmoodi kuiwatada. Wõetakse teibajämädune puu ehk serwatud latt ja liiatkse raamiks kokku. Tõmmatakse õreда linase riidega ehk marlega üle ja puistatakse marjad õhudalt peale. Siis pannakse raamiga ahju kuiwama, kõige parem selle järele, kui leiwad ahjust wälja wõetud. Ahju palawus piab niisugune olema, et ta marju mitte ei küpsetaks, waid kuiwataks. Peale kuiwatamist marjad ära jahutada ja siis õhukindla piirgi sisse panna.

„Zulus Kirjavaras“

Nr 1. **Leitvad ja saiad.** Oma- ja väljamaa paremate õperaamatute järele asjatundjate juhatusel kokku seatud kästraamat pagaritele, kofkadele ja perenaistele. 23 joonistusega. \$ 1 rbl.

Nr 2. **Kohwi-afeainete ja söögisinepi walmistamine.** (Kohwi õperaamat.) R. Lehmanni sakfateelse õperaamatu II trüki järele G. Bach. 21 joonistusega. \$ 1 rbl.

Nr 3. **Peergudeft elektrini.** E. J. Tshishowi järele elektrifinsener W. Baher. 42 pildiga. \$ 16 f.

Nr 4. **Kauatöö.** Juhatused ja kirjeldused metallitöölistele ja asja-armastajatele. 159 joonistusega. \$ 70 f.

Nr 5. **Gletter** ja elektrifitarwitamine (elektritehnika). Dr. L. Graegi järele insener W. Baher. 191 joonistusega. \$ 1.70 f.

„Terwit — Sõndu“

Nr 1. **Idealne tehafaktura.** Rõige õigemad ja mõjuwamad tehaharjutused terwifehoimifeks igaihele. J. Edwards'i järele Alma Rastra. 15 pildiga. \$ 30 f.

Nr 2. **Katmatus arenemiseajaloo, terwif, kõlbluse ja kunsti seisukohalt.** R. Ungewitteri järele S. Pöögelmann. 69 pildiga. \$ 1.10 f.

Nr 3. **Ratfionaalne gümnaftika ja sport.** Wingi (Rootfi) fitsteemi järele C. Norlander ja A. Poltoratski. 150 joonistusega. \$ 75 f.

Nr 4. **Ajumine ja elupääftmine.** Rootfi weehädast pääftmifeltfi kästraamat. 60 pildiga. \$ 40 f.

Nr 5. **Rootfi tubane gümnaftika.** Schröder ja Poltoratski. (Autorite poolt lubatud ümberpanek.) Ilmumifel.

Nr 6. **Lapse terwifhoiid.** W. Behterew. Tõlk. W. Bud. Piltidega. 6 f.

Nr 7. **Tütarlapse terwis** sugulife küpsufeni. M. Wolkowa. \$ 15 f.

„Zendkirjad“

(„Zendleht“ 1907)

Wabariit. A. Annenskaja. Tõlkinud G. Jurift. Sind 4 kop.

M. R. Tsebritowa kiri Aleksander III-le. \$ 6 f.

Raifterahwas ja tema majandusline seisuford. A. Zettin. J. Warja tõlge. \$ 7 f.

August Bebeli riigipäewa kõne 26. weebr. 1907. Meie foftfalifidematardajatele walfeks tähelepanemifeks foomitanud ümberpanija Ma.

— **Raifterahwaste walimifedõigus.** R. Kautskij. Tõlk. R. Raud. \$ 8 f.

Kool ja kirik. Breemeni kooliõpetajate märgufiri Breemeni fenatfle. \$ 8 f.

Tsefuht. A. Jablonowski jutule Ribuwitfa tõlkes. \$ 1 f.

Kõik kokkudõidetult 34 kop.

„Üleüldine Raamatufogu“

Oma ja wõeraste kirjanihtude walitud tööd. Rõige odawamahinnalifem raamatufeeria Cesti keeles. Iga nummer — 16 lehekülge — maksab 2 kopilat, fakfifnummer (32 lk) 4 kop., kolmfifnummer (48 lk) 6 kop. jne. Ilmunud: Nr 1—3. **Ed. Wilde,** Afta ohwer jm jutustused. 6 kop. — Nr 4—7. **E. Peterfon,** Liifi. 8 kop., ja palju muid.

Rõudke neid raamatuid lähemast raamatufauplufest. Tellida „Mõtte“ kirjastufest, Tallinnast (Ребель, „Mõte“).